

Theoretisch Kader en handleiding

Introductie Transitie Beweging

De Transition Towns-beweging is begin deze eeuw ontstaan als reactie op de wereldwijde uitdagingen van klimaatverandering, afnemende natuurlijke hulpbronnen en de behoefte aan veerkrachtige gemeenschappen. Dit theoretisch kader over de Transition Towns omvat een nadere kijk op de oorsprong van deze beweging in Engeland en de onderliggende principes van transitietheorieën, waarbij we met name die van DRIFT (Dutch Research Institute For Transitions) bespreken.

Leerdoelen

De leerdoelen voor de les over de Transition Towns-beweging en de transitietheorie:

1. Inzicht in Transitietheorie en Lokale Actie:

Studenten zijn in staat om de basisprincipes van transitietheorieën te begrijpen en toe te passen op lokale gemeenschapsinitiatieven zoals Transition Towns. Dit omvat het identificeren van de fasen van transitie en het begrijpen van de rol van bottom-up initiatieven bij het bevorderen van duurzaamheid en veerkracht.

2. Analyse van Sociale Verandering en Duurzaamheid:

Studenten analyseren de relatie tussen sociale verandering, veerkrachtige gemeenschappen en duurzaamheid. Hierbij hoort het kunnen evalueren van hoe lokale gemeenschapsinitiatieven zoals Transition Towns bijdragen aan het bevorderen van duurzame praktijken en het creëren van veerkracht. Dit draagt bij aan een handelingsperspectief voor jongeren.

3. Kritisch Denken en Toepassen:

Het ontwikkelen van kritisch denken en het vermogen om theoretische concepten te vertalen naar de praktijk. Dit leerdoel richt zich op het stimuleren van studenten om kritisch na te denken over bestaande systemen en om creatieve oplossingen te bedenken voor lokale uitdagingen op het gebied van sociale en ecologische duurzaamheid en veerkracht, geïnspireerd door de principes van transitietheorieën.

Deze leerdoelen stellen studenten in staat om niet alleen theoretische concepten te begrijpen, maar ook om ze toe te passen in de echte wereld. Hierdoor worden de leerlingen geactiveerd om de rol van burger nader te onderzoeken, en begrijpen ze hoe burgers kunnen bijdragen aan positieve veranderingen in hun gemeenschappen.

Wat is Transitie?

Oorsprong van de Transition Towns-beweging in Engeland

Transition Towns zijn lokale gemeenschappen die streven naar veerkracht en duurzaamheid in het licht van mondiale uitdagingen. De beweging werd geïnitieerd door Rob Hopkins, een docent permacultuur, in de plaats Totnes, Engeland, in 2006. Het begon als een lokaal initiatief om de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te verminderen en zich voor te bereiden op de gevolgen van klimaatverandering.

Transitietheorie volgens DRIFT

DRIFT, het Dutch Research Institute For Transitions, heeft bijgedragen aan het begrip van transitieprocessen en hoe samenlevingen zich aanpassen aan grote veranderingen. De transitietheorie van DRIFT benadert verandering als een proces dat optreedt wanneer de huidige structuren, systemen en manieren van denken niet langer effectief zijn in het omgaan met problemen en uitdagingen. Het is een theorie die niet beperkt is tot specifiek duurzaamheidstransities, maar in het algemeen systeemveranderingen beschrijft.

Principes van Transitietheorie:

Drie Kernconcepten:

- Structurele verandering: veranderingen vinden plaats op structureel niveau, zoals economische, sociale, en politieke structuren. In het materiaal gebruiken we het voorbeeld van de energietransitie van kolen naar gas. Omdat dit een 'afgeronde' transitie is, kunnen de studenten / leerlingen hier ook online informatie over vinden, mocht hier een extra oefening gewenst zijn.
- "Agents" van verandering: actoren in een transitie, inclusief individuen, gemeenschappen, bedrijven en overheden, dragen bij aan veranderingen.
- Beweging in ruimte en tijd: transities zijn altijd dynamisch en evolueren in tijd en ruimte.

Kenmerken van Transitie

Divergentie: nieuwe ideeën en experimenten ontstaan en divergeren van bestaande praktijken.

Resilience: veerkracht wordt ontwikkeld om zich aan te passen aan onzekerheden en schokken.

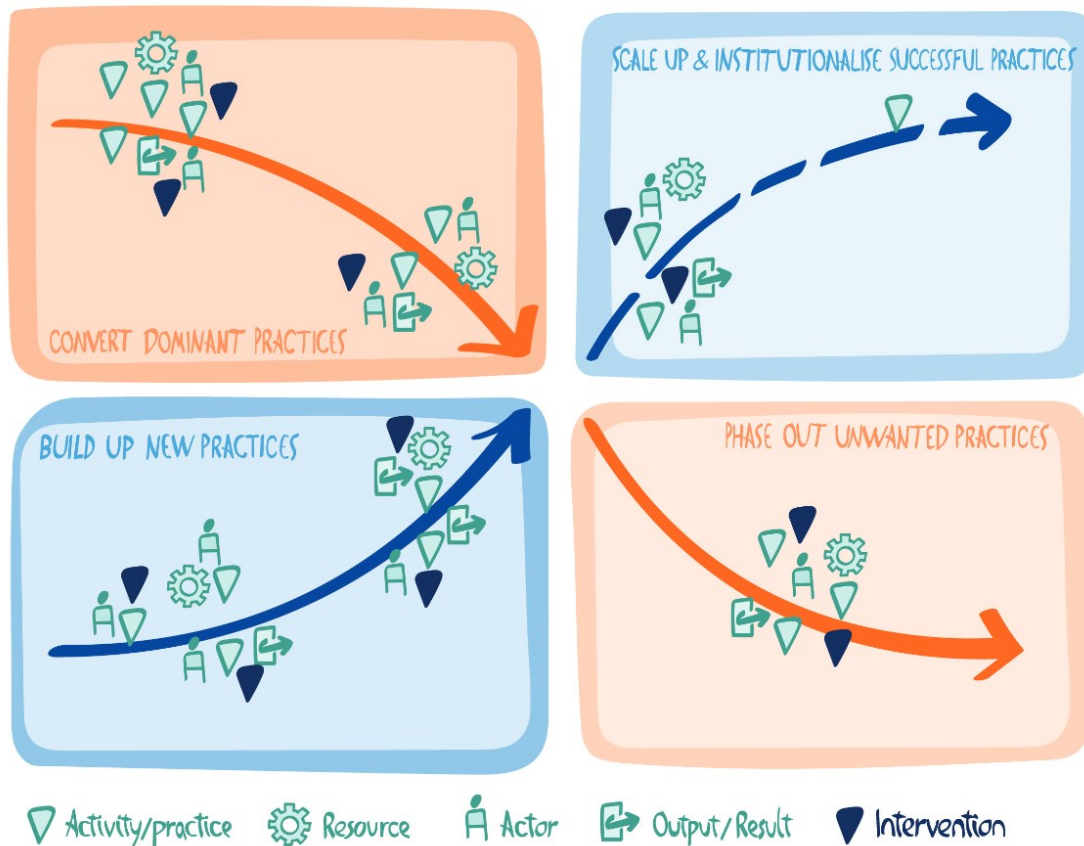
Self-organization: bottom-up initiatieven en zelforganisatie van gemeenschappen spelen een cruciale rol. Met bottom-up (van onderop) bedoelt men dat er activiteit vanuit burgers zelf wordt opgestart, niet vanuit een overheid (top-down) of het maatschappelijk middenveld (geactiveerd).

Transformative Change: Fundamentele veranderingen op economisch, sociaal en ecologisch gebied worden nagestreefd. De lokale initiatieven – elk op zichzelf – hebben niet die impact, maar dragen daar vanuit de visie van desbetreffende burgers wel aan bij.

Fasen van Transitie:

- Preconditie-fase: Verkenning van problemen en identificatie van mogelijke oplossingen.
- Take-off-fase: Experimenten en innovaties krijgen momentum en worden breed geaccepteerd.
- Acceleratie-fase: Veranderingen versnellen en breiden zich uit naar andere gebieden.
- Stabilisatiefase: Nieuwe praktijken worden genormaliseerd en maken deel uit van het alledaagse leven.

In deze fasen worden zowel nieuwe instituties opgebouwd als bestaande instituties afgebroken.

Figuur 1 De X-Curve. Uit: X-Curve. A sensemaking tool to foster collective narratives on system change. 2022. DRIFT and EIT Climate-KIC Transitions Hub [\[link\]](#)

Transition Towns en DRIFT's Transitietheorie

In de aanpak van de Transition Towns-beweging kom de transitietheorie terug. Lokale gemeenschappen die deelnemen aan Transition Towns-initiatieven bevinden zich vaak in de preconditionie- en take-off-fase. Ze verkennen nieuwe manieren van leven en experimenteren met duurzame praktijken, zoals lokale voedselproductie, reparatie en hergebruik, energie-onafhankelijkheid en deeleconomieën.

Deze initiatieven bevorderen divergentie door de status quo van consumentisme en afhankelijkheid van fossiele brandstoffen te bevragen. Ze streven naar veerkracht door lokale samenwerking te versterken en te investeren in lokale hulpbronnen. Uiteraard het opwekken van energie, maar ook (stads-) landbouw speelt een voorname rol. Ook zien we zelforganisatie doordat burgers autonoom de leiding nemen en actief participeren in de ontwikkeling van veerkrachtige gemeenschappen.

De Transition Towns-beweging tracht niet alleen de klimaatcrisis aan te pakken, maar streeft naar een bredere sociale en economische transformatie. Hiervoor hanteert de beweging een aantal principes om deelnemende initiatieven te selecteren (criteria). Deze criteria zijn te relateren aan de transitietheorie:

1. Piekolie, Klimaatverandering en de noodzaak van een grondige economische hervorming zijn de voornaamste drijfveren om tot een lokale TT groep te komen.
2. Een groep van tenminste vijf mensen die bereid zijn om tijdens de eerste fase een actieve, leidende rol te pakken en het is dus niet een initiatief dat drijft op één grenzeloos enthousiaste burger.
3. Tenminste twee mensen uit de initiatiefgroep hebben een training of workshop bij de Transitie Academie gevolgd. Of hebben overeenkomstige kennis en ervaring.

4. De startgids is grondig bestudeerd. Dit document wordt via de website beschikbaar gesteld en borgt dat er basiskennis is van bewegingsopbouw.
5. Een eigen website om de informatie en ervaringen lokaal met elkaar te delen. Dit zorgt voor transparantie en zichtbaarheid.
6. Een commitment om af en toe bijdragen te leveren voor de website of bijeenkomsten van Transitie Nederland. Om te borgen dat er een inbedding is in de nationale en wereldwijde beweging, waardoor het voor mensen beter te plaatsen is.
7. Een minimum aan belangenverstrengeling binnen je initiatiefgroep en transparantie als er mogelijke een belang is. Hiermee wordt ook voorkomen dat er politieke belangen of andere belangen worden behartigd.
8. Een streven naar inclusiviteit binnen het geheel van je TT-initiatief: 1) vermijden van een bepaalde politieke kleur, 2) geen discriminatie en 3) onderschrijven van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

Relevantie voor leerlingen en studenten

Voor het onderwijs biedt dit de transitietheorie waardevolle inzichten in sociale verandering, veerkrachtige gemeenschappen en duurzaamheid. Het biedt een context om studenten bewust te maken van mondiale uitdagingen en hen aan te moedigen na te denken over hun rol in het vormgeven van veerkrachtige en duurzame toekomsten. Je geeft ze nadrukkelijk handelingsperspectief!

Door de principes van transitietheorie uit te leggen, kun je studenten aanmoedigen om kritisch na te denken over de huidige systemen en hen inspireren om bij te dragen aan positieve veranderingen in hun eigen gemeenschappen.

Ontwikkeling van betrokkenheid bij lokale gemeenschap

Belang voor Leerlingen

Deze oefening biedt leerlingen de kans om hun stem te laten horen, onderwerpen te verkennen die hen interesseren en actief betrokken te zijn bij het vormgeven van lokale transitie-initiatieven. Het stimuleert hen om samen te werken, kritisch na te denken en concrete actieplannen te ontwikkelen voor duurzame en veerkrachtige gemeenschappen.

Door de verschillende rollen aan te moedigen, krijgen leerlingen de vrijheid om te verkennen, te leren en te excelleren op hun eigen manier binnen het kader van de transitie-initiatieven. Dit creëert een betrokkenheid die verder gaat dan alleen deelname aan de les en stelt hen in staat om actieve burgers te worden en bij te dragen aan positieve veranderingen in hun eigen omgeving.

Extra handelingsperspectief – Jane Goodall

Het integreren van persoonlijk leiderschap inzichten van Jane Goodall biedt studenten een krachtig handelingsperspectief. Jane Goodall, een pionier in natuurbehoud en dierenrechten, belichaamt principes van leiderschap die studenten kunnen inspireren.

Jane Goodall is een wereldberoemde primatoloog en milieuactivist, bekend om haar baanbrekende werk met chimpansees in Tanzania's Gombe Stream National Park. Haar onderzoek naar het sociale en familiale gedrag van chimpansees bracht revolutionaire inzichten in de menselijke evolutie en het begrip van dierenwelzijn. Haar inzet voor natuurbehoud, dierenrechten en milieueducatie via het Jane Goodall Institute heeft wereldwijd miljoenen mensen geïnspireerd. Goodall's levenswerk illustreert de kracht van vastberadenheid, verbondenheid met de natuur en het belang van actie voor een duurzamere wereld. Deze principes kunnen als inspiratie dienen voor studenten in hun streven naar positieve verandering binnen lokale transitie-initiatieven.

1 Verbinding met Natuur en Gemeenschap:

Goodall's nadruk op de verbinding tussen mens, natuur en gemeenschap kan studenten aanmoedigen om de band tussen lokale transitie-initiatieven en het welzijn van hun eigen gemeenschap te begrijpen. Dit motiveert hen om actief deel te nemen aan discussies en acties in de Open Space-sessies, met het doel een duurzamere toekomst voor hun gemeenschap te creëren.

2 Empowerment en Eigenaarschap

Goodall benadrukt empowerment en eigenaarschap. Dit spoort studenten aan om verantwoordelijkheid te nemen voor hun ideeën en acties binnen de transitie-initiatieven. Ze kunnen worden aangemoedigd om als eigenaren van een onderwerp leiderschap te tonen, of als deelnemers diepgaande kennis delen en zich inzetten voor de onderwerpen die hen nauw aan het hart liggen.

3 Inspiratie voor Actie:

Door Goodall's levenswerk te bespreken en haar vastberadenheid om verandering te bewerkstelligen, kunnen studenten worden geïnspireerd om concrete actieplannen te ontwikkelen tijdens de Open Space-sessies. Dit stelt hen in staat om niet alleen te praten over verandering, maar ook om daadwerkelijk bij te dragen aan praktische oplossingen binnen lokale transitie-initiatieven.

Door Goodall's inzichten over persoonlijk leiderschap te integreren, kunnen MBO-docenten studenten helpen om zich te verbinden met de doelen van de Transition Towns-beweging op een dieper niveau. Dit vergroot hun handelingsperspectief en stimuleert een actieve rol als change-makers in het creëren van veerkrachtige en duurzame gemeenschappen.

De les en Open Space oefening

De les kan in een blokkur worden uitgevoerd. Als er minder tijd beschikbaar is, kan de uitleg van de transitietheorie worden ingekort en de Open Space tijd met de groepjes worden teruggebracht tot 10 minuten. De docent kan deze afweging het beste zelf maken op basis van de ervaring met de studenten en de nadruk die de docent in de les wil leggen. Onder elke slide van het lesmateriaal vind je een toelichting (notities).

Theorie in de les

Het theoretische deel van de les beslaat ongeveer 15 minuten.

De les bevat een aantal slides over de transitietheorie van DRIFT en doet dit aan de hand van een voorbeeld van de energietransitie van kolen naar gas. Omdat dit een afgerond voorbeeld is, kunnen we er goed op terugkijken en is het voor studenten beter te begrijpen dan de meer complexe energietransitie waar we ons nu in bevinden. De belangrijkste onderdelen zijn de X curve en het begrip van het feit dat een transitie zowel opbouw van nieuwe systemen als het afbouwen van bestaande systemen is. Je kunt – als daar voldoende tijd voor is – met de studenten een gesprek voeren over welke machten hier invloed op uitoefenen om de Business As Usual in het zadel te houden.

Vervolgens bevat de les een introductie van de Transition Towns beweging aan de hand van een korte video en de principes van deze wereldwijde burgerbeweging. Er wordt een link gelegd naar de activiteiten die burgerinitiatieven ondernemen op lokaal niveau. Tot slot worden studenten uitgenodigd om na te denken wat zij zelf zouden kunnen ondernemen. Met deze slide wordt de theorie gekoppeld aan de Open Space.

Werking van de Open Space-techniek:

Het Open Space onderdeel van de les kan in ongeveer 45 minuten (kort) tot 70 minuten (uitgebreid) worden uitgevoerd.

De Open Space-techniek is een krachtige methode voor groepsdiscussies en probleemoplossing die zelforganisatie en creativiteit bevordert. Deze aanpak is zeer relevant voor het verkennen van lokale transitie-initiatieven zoals de Transition Towns-beweging, omdat het de deelnemers in staat stelt om actief bij te dragen aan het identificeren en uitwerken van relevante onderwerpen.

Basisprincipes:

- Zelforganisatie: Deelnemers organiseren zichzelf rond de onderwerpen die voor hen het meest relevant zijn.
- Gelijke deelname: Iedereen heeft de kans om deel te nemen en zijn/haar stem te laten horen.
- Verantwoordelijkheid: Deelnemers zijn zelf verantwoordelijk voor de actie en de uitkomsten van de discussies.

Vlinder, Hommel en de wet van de twee voeten

Voor veel studenten is het haalbaar om op één plek het gesprek te (blijven) voeren, sommigen zijn bewegelijker, niet breed geïnteresseerd of juist te nieuwsgierig wat er verder nog te beleven valt. Voor deze studenten zijn de rol van de vlinder of de hommel zeer geschikt.

Vlinder: deelnemers die van sessie naar sessie 'fladderen'. Ze hebben geen specifiek onderwerp om te presenteren, maar zijn nieuwsgierig en delen hun ervaringen, ideeën en kennis in verschillende sessies.

Hommel: deelnemers die een passie hebben voor een specifiek onderwerp en zich volledig aan dat onderwerp wijden. Ze brengen die specifieke inzichten, ervaring en ideeën mee van sessie naar sessie. Hun inbreng wordt steeds rijker.

Tot slot geldt de wet van de twee voeten: is het onderwerp voor een deelnemer aan een sessie niet meer interessant of is alles wel besproken, dan heeft iedereen de vrijheid om verder te gaan naar een andere sessie.

De Open Space sessie organiseren

Bij de voorbereiding zorg je voor voldoende grote vellen papier en stiften.

Introductie van Open Space in 5 minuten. Geef een korte uitleg over de Open Space-techniek en leg de principes uit. Benadruk het belang van zelforganisatie, gelijke deelname en verantwoordelijkheid van de deelnemers. Zet ook het kader neer voor de onderwerpen: voor deze les betreft dat de vraag aan de studenten wat zij lokaal zouden willen opzetten voor initiatief.

Neem ook 5 minuten de tijd voor het identificeren van onderwerpen. laat de studenten nadenken over mogelijke lokale transitie-initiatieven en welke onderwerpen daarbij voor hen relevant zijn. Moedig hen aan om onderwerpen voor te stellen die ze willen uitvoeren.

In 5 minuten kun je de marktplaats creëren: leerlingen hun gekozen onderwerpen op een groot vel papier schrijven en dit presenteren op een 'marktplaats', vergelijkbaar met een beurs, waarop ze aankondigen waar en wanneer ze hun onderwerp willen bespreken. Het is hierbij van belang om te sturen (faciliteren) op een maximum aantal onderwerpen dat zich verhoudt tot de groepsgrootte zodat er ongeveer 4 – 6 studenten per onderwerp ontstaat. Het helpt daarbij om onderwerpen op een iets abstracter niveau samen te nemen (bijvoorbeeld 'meer bloemen', 'tegelwippen' en 'bijenbescherming' wordt samen het onderwerp 'meer ruimte voor insectvriendelijke bloemen'). Per sessie is er altijd 1 'eigenaar'; de persoon die bij deze tafel blijft en dus geen vlinder of hommelt is.

Gedurende de Open Space ronde (dit kan 10 minuten tot 30 minuten zijn, grotendeels afhankelijk van de lestijd) kunnen deelnemers ideeën uitwisselen, discussiëren, ervaringen delen en actieplannen ontwikkelen om lokale transitie-initiatieven te versterken.

Tot slot vatten de 'eigenaren' de opbrengst van hun onderwerp samen in een paar zinnen. Probeer dit beknopt te houden, omdat er een valkuil is dat de studenten het hele gesprek proberen te herhalen. Het gaat om hoofdlijnen: wat viel op, welke belangrijkste inzichten of acties hebben zij nu? Indien wenselijk kan dit natuurlijk verder worden doorgezet richting praktijk, in combinatie met andere vakdocenten of een samenwerking met gemeente, bedrijven en de omgeving. Dit valt verder buiten de scope van deze lesbrief.

Colofon

Deze lesbrief is een initiatief van Transitie Nederland. Samengesteld door:

Maarten Nijman met advies van Marleen Heeman en Tanja Beentjes

